

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнського національного університету
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Кафедра економіки, обліку та оподаткування ВНЕ

КОШЕВИЙ Артем Вадимович

**ОБЛІК І ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В УПРАВЛІННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ
КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА**

Виконав студент

гр. ОПДзвнм-21 Кошевий А.В.

ВІННИЦЯ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	6
1.1. Економічна сутність інтелектуального капіталу та підходи до його трактування.....	6
1.2. Класифікація, структура та елементи інтелектуального капіталу підприємства.....	10
1.3. Облік інтелектуального капіталу: методи визнання, оцінювання та відображення у системі бухгалтерського обліку.....	15
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОВ «ЕКО СФЕРА» ТА АНАЛІЗ СТАНУ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ.....	20
2.1. Організаційно-економічна характеристика ТОВ «Еко Сфера» та особливості розвитку безалкогольної галузі України в контексті формування брендів як елементів інтелектуального капіталу.....	20
2.2. Стан, структура та особливості розвитку інтелектуального капіталу на підприємстві.....	25
2.3. Аналіз системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу.....	31
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА ТОВ «ЕКО СФЕРА».....	37
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку економіки інтелектуальний капітал стає одним з ключових факторів конкурентоспроможності підприємства. Перехід до моделі економічного зростання, що базується на знаннях, інноваціях та компетентностях персоналу, зумовлює необхідність формування ефективної системи управління нематеріальними ресурсами, серед яких провідне місце займає інтелектуальний капітал. Він охоплює сукупність знань, досвіду, творчих здібностей працівників, інноваційних технологій, корпоративної культури, відносин із партнерами та репутаційних активів, які забезпечують створення доданої вартості та довгостроковий розвиток підприємства.

В умовах цифровізації та активного впровадження інновацій значно зростає роль якісної системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу. Ці системи забезпечують достовірність інформації про стан нематеріальних ресурсів, оцінювання їх ефективності, контроль процесів створення та використання інтелектуальних активів у різних підрозділах підприємства. Проблематика обліку інтелектуального капіталу є актуальною через те, що чинні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності не повною мірою відображають динаміку та вартість інтелектуальних ресурсів, що створює інформаційні прогалини та ускладнює процес управління ними.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичного вдосконалення системи обліку й внутрішнього контролю інтелектуального капіталу на сучасних українських підприємствах. Це питання набуває особливої ваги для компаній, діяльність яких ґрунтується на інноваційному розвитку, технологічних рішеннях та високих стандартах якості, як у випадку ТОВ «Еко Сфера». Для таких підприємств ефективне управління інтелектуальним капіталом є фундаментом конкурентних переваг, стабільності, здатності адаптуватися до ринкових змін та забезпечувати сталий розвиток.

Метою кваліфікаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку і внутрішнього контролю інтелектуального капіталу на підприємстві.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні **завдання**:

- розкрити економічну сутність інтелектуального капіталу та дослідити підходи до його трактування;
- визначити структуру, класифікаційні ознаки та елементи інтелектуального капіталу підприємства;
- охарактеризувати методи визнання, оцінювання та бухгалтерського відображення інтелектуальних активів;
- надати організаційно-економічну характеристику ТОВ «Еко Сфера» та оцінити стан управління інтелектуальним капіталом;
- проаналізувати функціонування системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу підприємства;
- розробити пропозиції щодо удосконалення облікових процедур і системи внутрішнього контролю інтелектуальних ресурсів.

Об'єктом дослідження є процеси формування, обліку та контролю інтелектуального капіталу підприємства. **Предметом дослідження** є методичні, організаційні та інформаційні засади обліку й внутрішнього контролю інтелектуального капіталу на підприємстві.

У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні **методи**: аналіз та синтез, системний підхід, індукцію та дедукцію, економічне моделювання, метод порівняння, структурно-логічний аналіз, статистичні методи, а також методи документального аналізу, економічної діагностики та внутрішнього контролю. Їх комплексне використання забезпечило всебічне й об'єктивне опрацювання поставлених у роботі завдань та дозволило отримати науково обґрунтовані результати.

Наукова новизна роботи полягає у поглибленні теоретичних положень щодо сутності та структури інтелектуального капіталу, обґрунтуванні авторського підходу до його класифікації, а також у вдосконаленні методичних основ організації обліку та внутрішнього контролю інтелектуальних ресурсів на підприємстві. Запропонована модель систематизації елементів інтелектуального капіталу та рекомендації щодо удосконалення процедур контролю можуть бути використані у практичній діяльності підприємств для підвищення ефективності управління нематеріальними активами.

Практична цінність одержаних результатів полягає в можливості їх використання в управлінні інтелектуальним капіталом ТОВ «Еко Сфера» для вдосконалення облікових процедур, формування прозорої системи внутрішнього контролю, підвищення ефективності використання знань, компетентностей і нематеріальних активів підприємства. Запропоновані рекомендації можуть бути адаптовані для впровадження на підприємствах харчової промисловості та інших галузей, де інтелектуальний капітал є ключовим ресурсом розвитку.

Структура магістерської роботи включає вступ, три змістові розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел і додатки. У роботі послідовно висвітлено теоретичні засади, аналітичну оцінку фактичного стану інтелектуального капіталу підприємства та практичні напрямки вдосконалення системи обліку і внутрішнього контролю на ТОВ «Еко Сфера».

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом представлення окремих теоретичних положень і практичних напрацювань на VIII Всеукраїнській студентській науковій конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики», що відбулася 20 червня 2025 року в місті Запоріжжя. Матеріали доповіді були опубліковані у збірнику наукових праць конференції, що підтверджує наукову вагомість отриманих результатів та їх відповідність сучасним вимогам розвитку економічної науки (Додаток А).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність інтелектуального капіталу та підходи до його трактування

Поняття інтелектуального капіталу сформувалося на перетині економічної теорії, менеджменту, фінансів та соціології, і сьогодні вважається одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств. Розвиток технологій, цифровізація економіки та зростаюча роль знанневих активів привели до того, що інтелектуальний капітал дедалі частіше розглядається як самостійний ресурс, здатний генерувати додану вартість, формувати інновації та забезпечувати стратегічні переваги.

У науковій літературі існує значна кількість підходів до визначення сутності інтелектуального капіталу. Одним із перших дослідників, який акцентував увагу на ролі знань у створенні економічної цінності, був Т. Стюарт, який у праці *«Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations»* (1997) визначив інтелектуальний капітал як суму всіх знань, інформації, досвіду та компетенцій, що можуть бути використані для створення конкурентних переваг. На його думку, саме нематеріальні активи – насамперед знання працівників – формують «нове багатство організацій» [68].

Широке концептуальне пояснення запропонував Л. Едвінссон, який спільно з М. Мелоуном у книзі *«Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower»* (1997) розглядав інтелектуальний капітал як сукупність людського, структурного та клієнтського капіталу. Едвінссон уперше запропонував систематизовану модель вимірювання інтелектуального капіталу — *Skandia Navigator*, яка стала однією з найбільш використовуваних у міжнародній практиці [54].

Важливий внесок у розвиток теорії інтелектуального капіталу зробив Брук О'Доннелл, який у своїх дослідженнях (1999–2004 рр.) підкреслював необхідність

ув'язування інтелектуального капіталу зі стратегічним управлінням підприємством. Він доводив, що інтелектуальний капітал існує лише тоді, коли знання та компетенції реально використовуються у процесі господарської діяльності [19].

А. Брукінг у монографії «*Intellectual Capital: Core Assets for the Third Millennium Enterprise*» (1998) запропонувала власну класифікацію інтелектуального капіталу, виділяючи активи ринку, інтелектуальні активи, людські активи та інфраструктурні активи. Її підхід підкреслює різноспрямованість складових капіталу, зосереджуючи увагу на економічних вигодах, які генеруються нематеріальними ресурсами.

У працях П. Свібі («*The New Organizational Wealth*», 1997) інтелектуальний капітал трактується як сукупність компетенцій підприємства, яка розглядається у трьох площинах: людський капітал, внутрішня структура та зовнішня структура. Його підхід став основою для формування системи управління знаннями [68].

Суттєвий внесок у формування концепції інтелектуального капіталу зробили і вітчизняні науковці. Так, О. Грішнова у роботах 2001–2015 рр. розглядала інтелектуальний капітал через призму людського розвитку та інвестицій у персонал, наголошуючи на тому, що людський капітал є ядром інтелектуального. В. Геєць підкреслював важливість інтелектуального капіталу як рушія інноваційної економіки та національної конкурентоспроможності. Л. Антонюк і А. Чухно акцентували увагу на ролі знаннєвого потенціалу в економічних трансформаціях, розглядаючи інтелектуальний капітал як системну категорію, що охоплює соціальний, освітній, інформаційний та технологічний компоненти [7 ;10; 29; 30].

У ширшому розумінні інтелектуальний капітал трактують як сукупність нематеріальних ресурсів, здатних створювати економічний ефект. Саме так його визначають М. Бонтіс та Н. Драгонетті, які пропонують розглядати інтелектуальний капітал як багатокomпонентну структуру, що включає людський, організаційний та реляційний капітал (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення інтелектуального капіталу в науковій літературі

Автор	Підхід / акцент	Сутність трактування	Джерело
Е. Брукінг	Ресурсний підхід	Інтелектуальний капітал – сукупність нематеріальних активів, що забезпечують довгострокові конкурентні переваги підприємства.	Брукінг, 2001
Л. Едвінсон, М. Меллоун	Структурно-компонентний підхід	ІК складається з людського, структурного та клієнтського капіталу, кожен з яких формує вартість компанії.	Едвінсон та Меллоун, 2005
Т. Стюарт	Управлінський підхід	Інтелектуальний капітал — знання, інформація, досвід та технології, що можуть бути комерціалізовані.	Стюарт, 2007
Н. Бонтіс	Національно-економічний підхід	ІК – ключовий фактор розвитку країни, що відображає рівень людського та структурного потенціалу.	Bontis, 2004
Л. Пулік	Оцінювальний підхід	Запропонував модель VAIC для вимірювання ефективності використання інтелектуального капіталу.	Pulic, 2000
К. Свейбі	Процесний підхід	ІК – знання, які створюють цінність через взаємодію людей та інформаційних потоків.	Sveiby, 1997
О. Кендюхов	Управлінсько-економічний підхід	ІК – сукупність інтелектуальних ресурсів, потенціалу персоналу та механізмів його реалізації.	Кендюхов, 2008
О. Грішнова	Антропоцентричний підхід	Людський та інтелектуальний капітал – ядро інноваційного розвитку підприємства.	Грішнова, 2014
А. Чухно	Макроекономічний підхід	ІК – фундаментальна складова економіки знань.	Чухно, 2010
О. Яременко	Управління знаннями	ІК – результат створення, накопичення, обліку та використання знань у межах підприємства.	Яременко, 2018

У ході системного аналізу теоретичних підходів до визначення інтелектуального капіталу простежується значна кількість трактувань, що відображають еволюцію цього поняття та різноманітність наукових підходів до його інтерпретації. Дослідники підкреслюють різні аспекти інтелектуального капіталу — від знань і компетенцій працівників до нематеріальних активів, організаційних ресурсів, корпоративної культури та інноваційного потенціалу

підприємства. Розмаїття визначень зумовлене тим, що інтелектуальний капітал відображає складну, багатовимірну економічну категорію, яка інтегрує людські, структурні та соціально-комунікаційні ресурси організації. Саме тому порівняльне узагальнення поглядів провідних учених є необхідним для формування цілісного теоретичного підґрунтя подальших досліджень.

У таблиці 1.1 представлено систематизовані підходи до трактування інтелектуального капіталу, що дозволяє не лише узагальнити наукові позиції, а й простежити ключові акценти у розумінні змісту цієї категорії. Узагальнення різних визначень дає підстави зробити висновок, що інтелектуальний капітал розглядається як стратегічний ресурс, здатний забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність підприємства, формувати його інноваційний потенціал та сприяти створенню доданої вартості. Саме системне представлення підходів у таблиці дозволяє глибше розкрити зміст поняття та підготувати підґрунтя для подальших теоретичних і прикладних досліджень.

Аналіз наукових підходів свідчить про еволюцію трактування поняття — від акценту на знаннях працівників до усвідомлення структурної, організаційної та ринкової складових. Тому сучасне визначення інтелектуального капіталу доцільно формулювати як систему людських, організаційних та реляційних ресурсів, які у взаємодії формують спроможність підприємства генерувати інновації, створювати додану вартість і забезпечувати стійкі конкурентні переваги [53].

У контексті діяльності таких підприємств, як ТОВ «Еко Сфера», інтелектуальний капітал набуває особливого значення. Висока технологічність виробничих процесів, потреба в постійному оновленні продукції, зростання ролі маркетингу та управління якістю зумовлюють необхідність розвиненої системи компетенцій персоналу, ефективних комунікацій з партнерами та формування корпоративних знань. Це робить інтелектуальний капітал не просто елементом нематеріальних активів, а фундаментальним ресурсом стратегічного розвитку підприємства.

1.2. Класифікація, структура та елементи інтелектуального капіталу підприємства

Інтелектуальний капітал сьогодні розглядається як один із ключових стратегічних ресурсів, що визначає конкурентоспроможність та стійкість розвитку підприємства в умовах трансформаційної економіки. На відміну від матеріальних активів, які характеризуються фізичною формою та обмеженим терміном використання, інтелектуальний капітал має здатність до самовідтворення, мультиплікації та підвищення вартості у процесі його застосування. Саме тому сучасні підприємства переходять від традиційної моделі управління ресурсами до моделі, де визначальну роль відіграють знання, інноваційність, компетентності персоналу та ефективні процеси взаємодії.

У науковій літературі запропоновано значну кількість підходів до систематизації інтелектуального капіталу. Найпоширенішою є трирівнева модель, яка об'єднує людський, структурний та клієнтський (споживчий або реляційний) капітал. Згідно з підходом Т. Стюарта, інтелектуальний капітал — це сукупність організаційних знань, компетентностей працівників та ділових зв'язків, що можуть бути перетворені на економічний результат. Л. Едвінсон, автор однієї з перших систем вимірювання інтелектуальних активів, наголошував, що інтелектуальний капітал складається з «невидимих активів», які формують базу для створення доданої вартості та забезпечують довгострокову ринкову стійкість підприємства [67].

С. Брукінг у своїх працях деталізувала структуру інтелектуального капіталу, виокремивши активи людського капіталу, інтелектуальної власності, нематеріальних активів інфраструктури та ринкових активів. Такий підхід підкреслює багатовимірність цієї категорії та її вплив не лише на внутрішні процеси, а й на позиції підприємства на зовнішньому ринку. Вітчизняні науковці (С. Ілляшенко, О. Амоша, Л. Мельник) також підкреслюють стратегічну природу інтелектуального капіталу, відзначаючи, що його формування забезпечує

економічне зростання, підвищення технологічного рівня виробництва, здатність до інновацій та ринкову гнучкість [55].

Класифікація інтелектуального капіталу зазвичай ґрунтується на розмежуванні активів за їх природою, роллю в організації та формою реалізації економічної цінності. Найпоширенішою є класифікація на:

- **людський капітал**, що охоплює знання, компетентності, навички, мотивацію, креативний потенціал персоналу;
- **структурний капітал**, який включає організаційні процедури, корпоративну культуру, бази даних, технології, патенти, програмне забезпечення, інноваційні розробки;
- **клієнтський (реляційний) капітал**, що вміщує ділові відносини, партнерські мережі, репутацію, бренди, комунікаційні канали та інші зовнішні зв'язки підприємства.

Людський капітал є центральним елементом системи, оскільки саме працівники генерують ідеї, створюють інноваційні рішення та забезпечують розвиток підприємства. Структурний капітал формує інституціональне середовище, у якому людський капітал може ефективно реалізувати свій потенціал. Клієнтський капітал, у свою чергу, забезпечує матеріалізацію створеної цінності шляхом формування зовнішньої довіри, стабільних партнерських відносин і ринкової підтримки.

До складу інтелектуального капіталу також включають елементи інтелектуальної власності — патенти, ліцензії, товарні знаки, авторські права, інноваційні технології та ноу-хау. Вони визначають здатність підприємства формувати інноваційну конкурентну перевагу та захищати свої розробки від копіювання. Сучасні підприємства дедалі більше інвестують у ці активи, адже вони забезпечують довгострокову монетизацію інтелектуальних результатів діяльності.

Особливу увагу привертає взаємозв'язок між елементами інтелектуального капіталу. Чим вища кваліфікація персоналу, тим ефективніше розвивається

структурний капітал — з'являються нові технології, поліпшується організаційний дизайн, удосконалюються бізнес-процеси. Розвинений структурний капітал, у свою чергу, сприяє підсиленню людського капіталу, створюючи можливості для професійного зростання, розвитку компетентностей та творчого потенціалу. Клієнтський капітал є результатом синергії цих двох складових і показує рівень зовнішньої ефективності підприємства.

Таким чином, інтелектуальний капітал є багаторівневою системою елементів, кожен з яких підтримує і посилює інші. Його правильне розуміння, класифікація та структуризація дають змогу підприємству формувати ефективну систему управління, стратегію розвитку та механізми підвищення конкурентоспроможності. У контексті діяльності ТОВ «Еко Сфера» аналіз інтелектуального капіталу є підґрунтям для оцінки потенціалу персоналу, технологічної бази, управлінських інновацій та ринкової активності, що визначає перспективи трансформації підприємства в умовах цифрової економіки.

У процесі формування інтелектуального капіталу підприємства надзвичайно важливим є розуміння його внутрішньої структури, адже саме різні форми знань, компетенцій та нематеріальних ресурсів забезпечують здатність компанії створювати нову вартість.

Хоча найбільш поширеним є поділ інтелектуального капіталу на людський, структурний та клієнтський, наукові джерела демонструють значну кількість підходів до деталізації його елементів.

Це зумовлено тим, що інтелектуальний капітал має комплексний характер, охоплює як індивідуальні знання працівників, так і системні результати організації, що накопичуються у вигляді технологій, методик, баз даних, стандартів та партнерських відносин.

Представлена Таблиця 1.2 узагальнює ключові елементи інтелектуального капіталу підприємства, поєднуючи класичні наукові підходи з сучасним баченням інтелектуальних ресурсів в умовах цифрової економіки.

Таблиця 1.2

Класифікація та зміст основних елементів інтелектуального капіталу підприємства

Елемент інтелектуального капіталу	Складові компоненти	Характеристика та зміст
Людський капітал	<ul style="list-style-type: none"> – професійні знання і компетентності; – кваліфікація та досвід; – креативний потенціал; – здатність до навчання; – управлінські навички. 	Відображає інтелектуальні здібності персоналу, його професіоналізм, інноваційність та творчий потенціал, які визначають здатність підприємства до розвитку, адаптації та генерування нових рішень.
Структурний капітал	<ul style="list-style-type: none"> – технології та виробничі процеси; – інформаційні системи та бази даних; – методики, патенти, технологічні рішення; – стандарти, регламенти, процедури; – організаційна культура. 	Сформована підприємством система внутрішніх знань, що зберігається незалежно від окремих працівників і забезпечує безперервність функціонування бізнес-процесів. Містить технологічні, адміністративні та інформаційні ресурси.
Клієнтський (ринковий) капітал	<ul style="list-style-type: none"> – бренд та репутація підприємства; – клієнтські бази; – відносини з партнерами та споживачами; – ринкові канали збуту; – маркетингові напрацювання. 	Характеризує зовнішні нематеріальні ресурси підприємства, пов'язані з довірою, лояльністю клієнтів, силою бренду й ефективністю взаємодії з ринком та бізнес-партнерами.
Інноваційний капітал	<ul style="list-style-type: none"> – науково-дослідні розробки; – інноваційні продукти та технології; – інтелектуальна власність; – нові бізнес-моделі; – проєкти модернізації. 	Відображає здатність підприємства створювати й упроваджувати інновації, забезпечувати конкурентні переваги завдяки новим технологіям та продуктам.
Соціальний капітал	<ul style="list-style-type: none"> – корпоративні цінності та етика; – рівень взаємодії в колективі; – соціальні програми та корпоративна відповідальність; – зовнішня соціальна активність. 	Охоплює нематеріальні ресурси, що формуються у процесі взаємодії працівників між собою та із зовнішнім середовищем. Забезпечує довіру, співпрацю, соціальну стабільність та позитивний імідж компанії.
Цифровий інтелектуальний капітал	<ul style="list-style-type: none"> – цифрові платформи та системи обліку; – інтегровані інформаційні ресурси; – цифрові компетентності персоналу. 	Відображає рівень цифрової трансформації підприємства, якість використання ІТ-рішень для оптимізації бізнес-процесів, зберігання знань та формування цифрових компетенцій персоналу.

Представлена в таблиці класифікація інтелектуального капіталу підприємства дозволяє системно структурувати його ключові складові та визначити їхню роль у забезпеченні довгострокового розвитку компанії. Кожен елемент, відображений у таблиці, формує певний сегмент нематеріальних ресурсів, які спільно створюють стратегічний потенціал організації. Структура інтелектуального капіталу охоплює три традиційні компоненти — людський, структурний та клієнтський (споживчий), однак у сучасних умовах їх зміст істотно розширюється, доповнюючись новими характеристиками, пов'язаними з цифровізацією, інноваційною діяльністю та зростанням ролі корпоративної репутації [29].

Людський капітал у цій структурі відображає сукупність професійних компетентностей персоналу, його досвіду, креативності, здатності генерувати інновації та приймати управлінські рішення. Наявність високого рівня людського капіталу забезпечує підприємству можливість оперативно адаптуватися до змін зовнішнього середовища та формувати конкурентні переваги на основі знань.

Структурний капітал представлений системою внутрішніх регламентів, технологій, патентів, інформаційних баз, організаційних процедур та корпоративної культури. Цей компонент забезпечує сталість бізнес-процесів, інституційну пам'ять підприємства та його здатність до масштабування. Саме структурний капітал створює інфраструктуру для трансформації індивідуальних знань працівників у колективний результат.

Клієнтський (споживчий) капітал охоплює взаємовідносини з партнерами, покупцями, постачальниками, репутацію бренду, лояльність цільових груп та конкурентні позиції підприємства на ринку. У сучасних умовах цей компонент набуває стратегічного значення, оскільки саме сталі зовнішні зв'язки забезпечують стабільність збуту, доступ до нових ринків та довготривалу взаємодію із зацікавленими сторонами [6].

Узагальнюючи інформацію з таблиці, можна стверджувати, що інтелектуальний капітал має складну багаторівневу архітектуру, де кожен елемент

є взаємопов'язаним з іншими. Досягнення високої ефективності управління можливе лише за умов гармонійного розвитку всіх складових, їх збалансованої взаємодії та інтеграції у стратегічні цілі підприємства. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до обліку, оцінювання та контролю інтелектуального капіталу, що і становитиме подальший предмет аналізу в наступних підрозділах.

Така структура дозволяє чітко окреслити складові нематеріального потенціалу компанії, визначити їх ролі у створенні ринкових переваг та забезпечити основу для подальшої організації їхнього обліку й внутрішнього контролю.

1.3. Облік інтелектуального капіталу: методи визнання, оцінювання та відображення у системі бухгалтерського обліку

Облік інтелектуального капіталу є одним із найбільш дискусійних і водночас стратегічно важливих напрямів розвитку сучасної системи бухгалтерського обліку. Це зумовлено тим, що значна частина інтелектуальних ресурсів підприємства не має матеріальної форми, але водночас формує істотну частку його вартості та конкурентних переваг. В умовах економіки знань саме інтелектуальний капітал дедалі частіше виступає основним драйвером інновацій, підвищення продуктивності праці, ефективності управління та стабільності бізнесу. Попри це, механізми його визнання, оцінювання та бухгалтерського відображення залишаються фрагментарними й недостатньо уніфікованими.

Першою проблемою обліку інтелектуального капіталу є *визначення об'єктів*, які можуть бути визнані активами. Згідно з концепцією міжнародних стандартів, активом може бути лише той елемент, який контролюється підприємством, здатний приносити економічні вигоди та має достовірну оцінку. У контексті інтелектуального капіталу лише частина нематеріальних компонентів відповідає цим вимогам: патенти, авторські права, ліцензії, торговельні марки, програмні продукти, ноу-хау, інші результати інтелектуальної діяльності. Натомість такі елементи, як компетентність персоналу, рівень корпоративної культури чи імідж

компанії, не можуть бути відображені на балансі, хоча мають вагоме економічне значення.

Методи *визнання та формування первісної вартості* інтелектуальних активів можуть ґрунтуватися на витратному, ринковому або дохідному підходах. Найпоширенішим у практиці обліку залишається витратний підхід, коли первісна вартість активу визначається на основі фактично понесених витрат на його створення або придбання. Ринковий підхід використовується рідше через складність пошуку порівняльних об'єктів, а дохідний — у випадках, коли інтелектуальний актив здатен генерувати чітко вимірювані майбутні грошові потоки.

У системі бухгалтерського обліку важливо забезпечити *правильну класифікацію інтелектуальних активів*. Вона здійснюється відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» та МСБО 38 «Нематеріальні активи». У межах цих нормативів визначаються критерії їх відображення, строки корисного використання та порядок амортизації. Суттєвою є також вимога тестування таких активів на знецінення, оскільки їхня реальна економічна вартість може змінюватися під впливом технологічних, ринкових або юридичних факторів [32].

Важливою складовою системи обліку інтелектуального капіталу є *облік витрат на його формування*, зокрема інвестицій у розвиток персоналу, науково-дослідні роботи, створення інформаційних систем, удосконалення управлінських технологій. Частина таких витрат може бути капіталізована, інша — списується на витрати періоду, що нерідко занижує реальну оцінку інтелектуального потенціалу підприємства. Саме тому сучасні науковці пропонують альтернативні підходи, які дозволяють розширити систему нефінансових показників і включити вартість людського, структурного та реляційного капіталу до системи корпоративної звітності.

Окремо слід виділити питання *внутрішнього контролю інтелектуального капіталу*, яке включає управління правами інтелектуальної власності, моніторинг

ефективності використання нематеріальних активів, контроль за їх амортизацією та аналіз впливу на фінансові результати. Контрольні процедури мають забезпечувати збереження інтелектуальних ресурсів, недопущення порушень авторських прав, незаконного використання комерційної інформації та мінімізацію ризиків втрати ключових компетенцій персоналу.

Сучасні тенденції розвитку обліку свідчать, що роль інтелектуального капіталу в економіці невідмінно зростає, тому вдосконалення підходів до його оцінювання й відображення у бухгалтерській системі стає одним із ключових напрямів реформування облікової науки. Підприємства, що прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність, мають впроваджувати комплексну систему управління й обліку інтелектуального капіталу, поєднуючи фінансові та нефінансові методи оцінювання, що дозволить значно точніше відобразити економічний потенціал у звітності та забезпечити стратегічну прозорість для інвесторів і партнерів [47].

Ефективне управління інтелектуальним капіталом підприємства неможливе без його належного облікового відображення. У сучасній економічній практиці інтелектуальні ресурси перетворюються на один із ключових факторів конкурентоспроможності, однак їхня специфічність — нематеріальна природа, складність ідентифікації, довгостроковість впливу та відсутність однозначної ринкової оцінки — створює суттєві труднощі у процесі бухгалтерського визнання. Саме тому облік інтелектуального капіталу залишається одним із найбільш дискусійних сегментів сучасної облікової науки.

Нормативною основою обліку нематеріальних активів, які становлять частину інтелектуального капіталу, є *П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»* та *IAS 38 «Intangible Assets»*, які визначають критерії визнання, оцінювання, амортизації та вибуття таких об'єктів [32]. Однак ці стандарти охоплюють лише ті елементи інтелектуального капіталу, які мають чіткі юридичні ознаки — право власності, можливість контролю, здатність приносити майбутні економічні вигоди. Значна

частина людського і структурного капіталу не відповідає цим вимогам, що зумовлює необхідність додаткових підходів до оцінювання та контролю.

У практиці підприємств виділяють три ключові методичні напрями обліку інтелектуального капіталу:

1. *Традиційний обліковий підхід*, орієнтований на визнання лише тих компонентів, що відповідають критеріям активу. До таких належать патенти, авторські права, зареєстровані торговельні марки, програмне забезпечення, технологічні розробки, ліцензії тощо.

2. *Економічний підхід*, який розглядає інтелектуальний капітал як потенціал формування вартості і пропонує використовувати методи дисконтування, роялті, наддоходу, вартості створення та відновної вартості для визначення параметрів економічної вигоди.

3. *Управлінський підхід*, спрямований на формування внутрішніх облікових реєстрів щодо знань персоналу, компетентностей, інноваційної активності, брендової вартості та взаємовідносин із клієнтами. Цей напрям не завжди знаходить відображення у фінансовій звітності, але є необхідним для контролю та прийняття управлінських рішень.

Особливістю обліку інтелектуального капіталу є також те, що значна частина його елементів *не може бути відображена у балансі*, проте вони формують стратегічну цінність підприємства. У цьому контексті важливою стає система внутрішнього контролю, яка забезпечує перевірку створення, використання, збереження і розвитку інтелектуальних ресурсів.

З метою узагальнення методичного забезпечення обліку інтелектуального капіталу доцільно представити порівняльну характеристику методів визнання та оцінювання основних його складових. Для систематизації наукових підходів до обліку інтелектуального капіталу важливо порівняти специфіку визнання та оцінювання його основних елементів. Оскільки різні види інтелектуальних ресурсів характеризуються неоднаковим ступенем формалізації та юридичного закріплення,

механізми їх відображення у системі обліку істотно відрізняються. Наведена таблиця дає змогу узагальнити ключові методи та окреслити можливості й обмеження фінансового та управлінського обліку щодо кожного складника інтелектуального капіталу (Таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Методи визнання та оцінювання елементів інтелектуального капіталу підприємства

Елемент інтелектуального капіталу	Можливість бухгалтерського визнання	Основні методи оцінювання	Приклади об'єктів
Людський капітал	Не визнається як актив	Вартість навчання, оцінка компетентностей, економічний ефект від підвищення продуктивності	професійні навички, досвід, кваліфікація працівників
Структурний капітал	Частково визнається	Вартість створення, роялті, метод наддоходу, витратний метод	патенти, програмне забезпечення, технології, бази даних
Клієнтський (ринковий) капітал	Зазвичай не визнається	Маркетингові оцінки, вартість бренду, метод лояльності, дисконтування грошових потоків	бренд, репутація, відносини з клієнтами
Інноваційний капітал	Частково визнається	Вартість НДДКР, економічний ефект упровадження, оцінка інноваційної активності	нові технології, інноваційні продукти
Соціальний капітал	Не визнається	Соціальні індикатори, індекс взаємодії, опитування персоналу та партнерів	корпоративна культура, комунікаційні зв'язки

Таблиця 1.3 демонструє, що найбільш формалізованою складовою інтелектуального капіталу є структурний капітал, елементи якого можуть бути визнані активами за умови відповідності критеріям контролю, ідентифікації та очікуваної економічної вигоди. Натомість людський, клієнтський та соціальний капітал не можуть бути відображені у балансі, але мають стратегічне значення для розвитку підприємства. Для таких компонентів доцільно застосовувати управлінські методики оцінювання, що дозволяють аналізувати їхній вплив на результати діяльності.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОВ «ЕКО СФЕРА» ТА АНАЛІЗ СТАНУ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ

2.1. Організаційно-економічна характеристика ТОВ «Еко Сфера» та особливості розвитку безалкогольної галузі України в контексті формування брендів як елементів інтелектуального капіталу

Безалкогольна галузь України є однією з найбільш динамічних сфер вітчизняної харчової промисловості, що демонструє стійку тенденцію до зростання попри коливання ринку, економічні виклики та зміни у споживчих вподобаннях. Сектор охоплює виробництво мінеральної та питної води, соків, нектарів, газованих та негазованих напоїв, енергетиків, холодних чаїв та функціональних продуктів. Упродовж останніх років особливо швидко зростає сегмент натуральних та низькокалорійних напоїв, оскільки споживачі дедалі більше орієнтуються на чистий склад, користь для здоров'я та екологічність виробництва [4].

Важливою характеристикою українського ринку є його висока конкуренція, яка стимулює виробників інвестувати в оновлення технологій, розширення асортименту та підвищення маркетингової активності. Однією з ключових тенденцій є зміщення попиту в бік натуральних продуктів без штучних барвників і консервантів. Це створює додаткові можливості для компаній, що роблять ставку на якість сировини та прозорість виробництва, серед яких — ТОВ «Еко Сфера», відоме виробництвом соків і нектарів під брендом «Соки України».

У безалкогольній галузі бренди відіграють стратегічну роль, формуючи у споживачів відчуття довіри, впізнаваності та емоційної прихильності. Бренд стає не просто засобом ідентифікації продукції, а складовою *інтелектуального капіталу підприємства*, який безпосередньо впливає на ринкову позицію та фінансові результати виробника. Відомі українські бренди, такі як «Оболонь», «Моршинська», «Бон Буассон», «Смак», «Яблуневий Дар», «Соки України», «Еко-

Сфера», «Наш Сік», «Jaffa», формують значну частину нематеріальних активів ринку, які забезпечують стійку лояльність клієнтів.

Інтелектуальний капітал у контексті безалкогольної галузі проявляється у декількох вимірах. По-перше, це *брендовий капітал*, який охоплює репутацію, візуальну ідентичність, унікальні смакові лінійки, асортиментну політику та досвід взаємодії зі споживачем. Компанії, які протягом багатьох років підтримують стабільну якість та інвестують у маркетинг, накопичують значний бренд-актив, здатний приносити додатковий дохід у довгостроковій перспективі.

По-друге, суттєву роль відіграють *управлінські та технологічні компетенції*. На сучасному етапі виробництва безалкогольних напоїв підприємства активно впроваджують інноваційні технології: автоматизовані лінії розливу, системи очищення води, сучасні пастеризаційні комплекси та цифрові інструменти контролю якості. Наявність таких технологій формує інтелектуальний актив підприємства, оскільки значно підвищує продуктивність, зменшує втрати та забезпечує стабільність характеристик готової продукції.

По-третє, важливим компонентом є *людський капітал* — професійні технологи, фахівці з контролю якості, маркетингологи, інженери, логісти, аналітики ринку. В умовах високої конкуренції підприємства прагнуть утримати кваліфікованих працівників і залучати нові таланти, оскільки професійні компетенції *directly* впливають на результативність діяльності та здатність компанії створювати інновації [40].

По-четверте, значну вагу має *організаційний капітал*, який включає корпоративні стандарти, технологічні регламенти, політики управління якістю, структуру бізнес-процесів, систему логістики та комунікацій. Саме цей вид інтелектуального капіталу визначає здатність підприємства швидко реагувати на запити ринку, адаптувати асортимент до трендів і підтримувати ефективний внутрішній контроль.

Особливого значення в галузі набуває *екологічний складник* — використання вторинної тари, екологічно чистих матеріалів, ощадливих технологій та «зелених» стандартів. Для багатьох брендів це стає елементом нематеріальної цінності, оскільки споживачі надають перевагу виробникам, які демонструють відповідальність перед суспільством і природою. Компанії на кшталт «Моршинська», «Оболонь» чи виробників соків і нектарів, до яких належить і ТОВ «Еко Сфера», активно використовують екологічність у своїй бренд-комунікації.

Українські підприємства безалкогольної галузі поступово інтегрують у свою діяльність концепцію *інтелектуально орієнтованого управління*, де нематеріальні активи розглядаються як довгострокова інвестиція. Саме бренди стають тим ресурсом, який здатен забезпечити стабільний попит, сформувати довіру споживача та покращити міжнародну конкурентоспроможність продукції. Завдяки сильному брендовому портфелю, інноваціям у виробництві, сучасним підходам до маркетингу та високому рівню організаційної культури підприємства формують унікальний інтелектуальний потенціал, який визначає їхній успіх у майбутньому.

У підсумку безалкогольна галузь України є прикладом того, як поєднання матеріальних і нематеріальних активів створює основу ринкової стійкості. Інтелектуальний капітал — у вигляді брендів, технологій, персоналу та організаційних компетенцій — стає фундаментом конкурентної переваги, дозволяючи підприємствам не лише утримувати позиції на внутрішньому ринку, а й виходити на міжнародні ринки. Для ТОВ «Еко Сфера» це відкриває нові можливості для розширення, підвищення впізнаваності й подальшого зміцнення ринкової стратегії.

ТОВ «Еко Сфера» є одним із провідних національних виробників натуральних соків, нектарів, напоїв, фруктових концентратів і пюре, що працює на українському ринку понад два десятиліття. Підприємство сформувало власну виробничу систему, яка поєднує потужні переробні лінії, сучасні технології контролю якості та гнучку логістичну інфраструктуру. Завдяки цьому компанія

посідає вагоме місце у сегменті харчової промисловості та забезпечує стабільну присутність своєї продукції у торговельних мережах по всій країні.

Організаційна модель ТОВ «Еко Сфера» базується на принципах вертикальної інтеграції. Підприємство здійснює повний цикл переробки — від приймання сировини (фруктів та овочів) до виготовлення готової продукції та її відвантаження дистриб'юторам і роздрібним мережам. Такий підхід дозволяє мінімізувати технологічні втрати, контролювати якість на всіх етапах виробництва, оперативно реагувати на сезонні коливання сировинної бази та забезпечувати конкурентну собівартість продукції.

Виробничі потужності компанії складаються з декількох спеціалізованих ліній, які забезпечують безперервний цикл переробки та фасування. Підприємство впроваджує сучасні технології пастеризації, асептичного пакування та контролю стерильності, що відповідає стандартам харчової безпеки. Значну роль у підвищенні операційної ефективності відіграють автоматизовані системи моніторингу технологічних параметрів, які зменшують людський фактор і сприяють підвищенню якості продукції.

Економічний потенціал ТОВ «Еко Сфера» підтверджується стабільною динамікою фінансових результатів. Протягом останніх років підприємство демонструє зростання доходів, розширення портфеля брендів, збільшення обсягів виробництва та активне оновлення основних засобів. Висока частка матеріальних активів у структурі балансу свідчить про капіталомісткий характер виробництва та орієнтацію на довгостроковий розвиток. Інвестиції спрямовуються на модернізацію обладнання, енергоефективність, розвиток технологій переробки та удосконалення інфраструктури складів і логістики.

Фінансові результати діяльності ТОВ «Еко Сфера» свідчать про стабільне зростання обсягів виробництва та посилення ринкових позицій підприємства у сегменті безалкогольних напоїв. Динаміка доходів демонструє поступове нарощування обсягів реалізації: від 418,8 млн грн у 2020 році до 1,126 млрд грн у

2024 році, що підтверджує ефективність стратегії розширення асортименту та диверсифікації каналів збуту. Одночасно збільшувався і чистий прибуток — з 7,043 млн грн у 2020 році до 45,316 млн грн у 2024 році, що відображає покращення операційної ефективності, оптимізацію виробничих витрат та зміцнення конкурентоспроможності продукції. За три квартали 2025 року підприємство вже отримало 910,953 млн грн доходу та 17,871 млн грн чистого прибутку підтверджуючи збереження позитивної динаміки. Зростання активів — до 1,34 млрд грн у 2025 році — та помірний рівень зобов'язань свідчать про зміцнення фінансового потенціалу компанії, її здатність забезпечувати інвестиційні програми та підтримувати високу рентабельність продукції (38,17%). У сукупності ці показники демонструють, що ТОВ «Еко Сфера» володіє достатнім ресурсним потенціалом і виробничою стійкістю для реалізації стратегічних проєктів та подальшого розвитку на національному ринку.

Кадровий потенціал також є значущим ресурсом підприємства. На заводі працює понад пів тисячі фахівців різного профілю — технологи, оператори виробничих ліній, фахівці контролю якості, логісти, маркетологи, економісти та менеджери з продажу. Система управління персоналом спрямована на підтримання належного рівня кваліфікації працівників, розвиток корпоративної культури, підвищення мотивації та формування компетенцій, які є ключовими для розвитку інтелектуального капіталу підприємства.

Асортиментна політика підприємства вирізняється гнучкістю та диверсифікацією. Компанія пропонує продукцію у різних форматах упаковки, орієнтуючись на потреби сімейного, індивідуального та HoReCa-сегментів. Виробництво ведеться відповідно до сучасних тенденцій ринку: натуральність, відсутність штучних добавок, збереження смаку та харчової цінності продукту, екологічність пакування та прозорість інформації для споживача.

Логістична система ТОВ «Еко Сфера» базується на поєднанні власних транспортних рішень і партнерських мереж дистрибуції. Завдяки цьому

забезпечується оперативна доставка продукції у торговельні мережі та оптимізація витрат на транспортування. Географія постачання охоплює більшість регіонів України, що зміцнює присутність компанії на ринку та підвищує впізнаваність брендів.

Управлінські процеси підприємства поступово модернізуються відповідно до вимог цифрової економіки. Окремі операції уже переведено на електронні платформи: документообіг, планування виробництва, складська логістика, взаємодія з партнерами, внутрішня комунікація. Це забезпечує підвищення оперативності управлінських рішень, а також створює основу для впровадження систем внутрішнього контролю та обліку інтелектуального капіталу, які розглядатимуться у наступних підрозділах.

Узагальнюючи наведене, можна зазначити, що ТОВ «Еко Сфера» є структурно та економічно розвинутим підприємством із чітко вибудованою організаційною системою, диверсифікованою продукцією, високим рівнем інноваційності та сформованим кадровим ресурсом. Стійкість фінансових показників, інвестиційна активність і стратегічна зорієнтованість на якість створюють передумови для ефективного формування та використання інтелектуального капіталу підприємства.

2.2. Стан, структура та особливості розвитку інтелектуального капіталу на підприємстві

Безалкогольна галузь України формує конкурентне середовище, в якому функціонує підприємство, визначаючи стратегічні орієнтири, можливості інновацій та вимоги до брендингу як складової інтелектуального капіталу. Саме тому доцільним є зіставлення ключових галузевих тенденцій з фактичними особливостями діяльності ТОВ «Еко Сфера». Такий підхід дозволяє ідентифікувати сильні сторони підприємства, оцінити рівень його адаптивності до ринкових змін та визначити напрями для подальшого вдосконалення організаційних процесів.

Узагальнену характеристику галузі та позиціонування компанії наведено у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика ключових тенденцій безалкогольної галузі України та діяльності ТОВ «Еко Сфера»

Показник / Тенденція	Галузь безалкогольних напоїв України	ТОВ «Еко Сфера»
Рівень конкуренції	Висока конкуренція між національними та міжнародними виробниками	Представлена у національному сегменті з міцними позиціями на ринку соків
Роль брендів	Брендова ідентичність є ключовим фактором лояльності	Має кілька впізнаваних брендів, що виконують функцію інтелектуального капіталу
Асортимент	Розширення лінійок, тренд на натуральність та безцукрові напої	Орієнтація на натуральні соки, нектари, пюре, воду, концентрати
Інновації у виробництві	Автоматизація, інтелектуальні системи контролю якості	Впроваджує технології переробки та контролю якості на всіх етапах
Маркетингові стратегії	Акцент на емоційний маркетинг та цифрову комунікацію	Розробляє власні маркетингові програми і комунікаційні рішення
Роль інтелектуального капіталу	Кадровий потенціал, патенти, технології, бренди	Бренди та технології — провідні елементи інтелектуального капіталу компанії
Зовнішні ризики	Зростання собівартості, нестабільність економічного середовища	Аналогічні ризики, але частково компенсовані власними активами та брендами

Таблиця 2.1 відображає порівняльну характеристику основних тенденцій розвитку безалкогольної галузі України та місця ТОВ «Еко Сфера» у відповідному ринковому середовищі. Зіставлення засвідчує, що підприємство функціонує в умовах високої конкуренції, де одночасно присутні як великі міжнародні корпорації, так і національні виробники. Попри це, компанія займає стійкі позиції у сегменті соків та нектарів, що свідчить про ефективність її бізнес-моделі та силу брендів.

Одним із ключових чинників конкурентоспроможності в галузі є брендова ідентичність. У безалкогольному секторі сильні бренди виконують функцію інтелектуального капіталу: вони забезпечують упізнаваність, лояльність споживачів і формують довгострокову ринкову вартість. ТОВ «Еко Сфера» володіє кількома впізнаваними брендами, що сприяє зміцненню її ринкової позиції та забезпечує конкурентну перевагу.

Порівняльний аналіз асортиментної політики демонструє збіг стратегічних орієнтирів підприємства з галузевими трендами: зокрема, акцент на природність, відсутність штучних добавок, розширення лінійок та покращення смакових характеристик. Також підприємство активно застосовує інновації у виробництві — від технологій переробки до систем багаторівневого контролю якості.

Участь у цифрових комунікаціях, розвиток маркетингових програм, робота зі споживацькими настроями — ще одна сфера, у якій простежується відповідність діяльності підприємства загальнонаціональним тенденціям. Переважання емоційного маркетингу та інтеграція цифрових каналів у галузі мають аналог у комунікаційній практиці ТОВ «Еко Сфера».

Окремої уваги заслуговує роль інтелектуального капіталу. Для галузі це сукупність брендів, технологій, патентних рішень, інноваційних розробок та людського капіталу. Для ТОВ «Еко Сфера» домінуючими компонентами інтелектуального капіталу є брендова стратегія та технологічні компетенції, які забезпечують якість продукту та формують стабільну конкурентну позицію.

Порівняння ризиків також свідчить, що підприємство, як і вся галузь, залежить від цінових коливань, ситуації на ринку сировини, транспортних витрат та загальної економічної динаміки. Водночас сильні активи та сформований бренд дозволяють частково нівелювати вплив зовнішніх загроз.

Таким чином, Таблиця 2.1 комплексно демонструє, що ТОВ «Еко Сфера» органічно вписується у сучасні тренди розвитку національної безалкогольної

галузі, водночас зберігаючи власні переваги та потенціал для подальшого підсилення інтелектуального капіталу та ринкової позиції.

Для більш наочного відображення взаємозв'язків між ключовими складовими інтелектуального капіталу ТОВ «Еко Сфера» доцільно використати узагальнену графічну модель. Вона демонструє, що інтелектуальний капітал не є простою сукупністю окремих ресурсів, а являє собою інтегровану систему, у якій людський, організаційний та клієнтський капітал формують єдиний інтелектуальний простір підприємства. Саме взаємодія цих елементів забезпечує здатність підприємства до розвитку, інноваційності та стратегічної гнучкості.

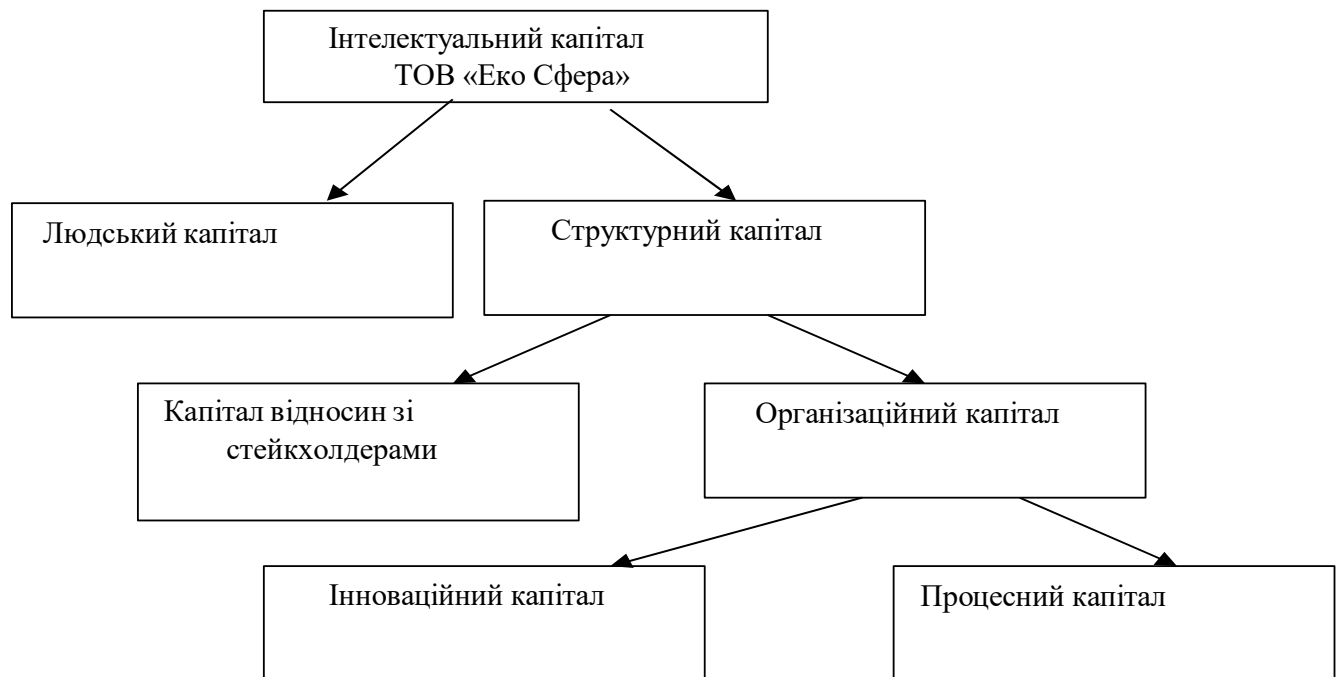

Рис. 2.1. Інтелектуальний капітал ТОВ «Еко Сфера»

На Рис.2.1 відображено концептуальну модель інтелектуального капіталу, що складається з трьох взаємопов'язаних блоків. У центральній частині зображено людський капітал — сукупність знань, компетентностей, творчих здібностей та трудового потенціалу працівників. Навколо нього — *структурний (організаційний) капітал*, що охоплює внутрішні регламенти, системи управління, технології, бази

даних і процеси, які забезпечують множення та збереження знань. Найзовнішній контур представлений клієнтським капіталом — відносинами підприємства з партнерами, споживачами та стейкхолдерами, які забезпечують економічну результативність та ринкову стійкість.

Рис.2.1 демонструє, що всі складові інтелектуального капіталу перебувають у постійній взаємодії: ефективність людського капіталу посилюється завдяки якісному структурному забезпеченню, тоді як клієнтський капітал формується через орієнтацію підприємства на потреби ринку й партнерську взаємодію. Така модель дозволяє комплексно оцінити інтелектуальний потенціал ТОВ «Еко Сфера» та визначити напрями його розвитку.

Подальший аналіз розвитку інтелектуального капіталу ТОВ «Еко Сфера» свідчить, що його еволюція відбувається не лише шляхом формування матеріально-технічної бази чи нарощування ринкової присутності, а через системні інвестиції у нематеріальні активи, які забезпечують тривалий ефект та конкурентну стійкість. Важливим елементом цієї системи є здатність підприємства створювати та накопичувати знання, перетворюючи їх на організаційні компетенції. У структурі інтелектуального капіталу компанії виокремлюється розвинений *людський капітал* — компетентний персонал, технологи, спеціалісти з контролю якості, маркетингологи, які забезпечують інноваційний характер діяльності. Постійне навчання співробітників, підвищення кваліфікації, залучення нових фахівців зі сфери харчових технологій і цифрових комунікацій свідчить про стратегічну орієнтацію підприємства на розвиток знаннєвих ресурсів.

Другою вагомою складовою є *структурний (організаційний) капітал*, що охоплює технологічні процеси, стандарти переробки, системи управління якістю, бази даних, інформаційно-цифрові системи, система документообігу, алгоритми виробничого планування та логістичні схеми. Сукупність цих елементів створює стабільну платформу для генерації доданої вартості та забезпечує високу повторюваність і контрольованість процесів. Впровадження уніфікованих

процедур контролю якості та оптимізація виробничого циклу підсилює здатність підприємства реалізовувати масштабні проекти, випускати великі партії продукції та підтримувати незмінні стандарти смаку й безпечності.

Не менш вагомою частиною інтелектуального капіталу є *ринковий (клієнтський) капітал*, у межах якого формується репутація підприємства, впізнаваність його брендів, довіра споживачів та партнерів. ТОВ «Еко Сфера» працює у галузі, де брендова ідентичність та якість продукції відіграють визначальну роль у виборі споживача. Власні торговельні марки, сучасний дизайн пакування, стабільність смакових характеристик та позитивний імідж на ринку створюють стратегічну нематеріальну цінність. Крім того, широке партнерство з торговельними мережами та системним дистриб'юторським середовищем формує стійку клієнтську базу, що також є частиною інтелектуального активу компанії.

Серед тенденцій розвитку інтелектуального капіталу підприємства варто відзначити зміцнення цифрової складової. Активний перехід на електронний документообіг, впровадження систем аналітики, автоматизація виробничих і логістичних процесів свідчать про зростання ролі *цифрового інтелектуального активу*, який складається з інформаційних платформ, технологічних інновацій та цифрової інфраструктури. Такі зміни дозволяють підприємству не лише підвищувати продуктивність праці та точність управлінських рішень, а й формувати нові організаційні компетенції, що забезпечують ефективність у довгостроковій перспективі [12].

Важливо наголосити, що розвиток інтелектуального капіталу ТОВ «Еко Сфера» є системним і багатовекторним. Підприємство поєднує традиційні харчові технології з інноваційними підходами до контролю якості, маркетингу та управління виробництвом. Такий симбіоз дає змогу формувати унікальні конкурентні переваги: високу якість продукції, оптимізовані бізнес-процеси, розвинену корпоративну культуру та сильний бренд. Усе це створює середовище, у якому інтелектуальні ресурси не лише накопичуються, а й трансформуються у

фактичну ринкову цінність, забезпечуючи підприємству стійке зростання та адаптивність до умов конкурентного середовища.

2.3. Аналіз системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу

Ефективне управління інтелектуальним капіталом потребує не лише його формування, а й забезпечення дієвого механізму обліку та внутрішнього контролю. Для підприємств харчової промисловості, зокрема для ТОВ «Еко Сфера», інтелектуальний капітал охоплює компетентність персоналу, технологічні знання, комерційну та виробничу інформацію, брендіві активи та маркетингові напрацювання, які формують додану цінність продукції. Тому оцінка системи обліку та контролю цих активів є ключовим елементом підвищення конкурентоспроможності підприємства.

На сьогодні облік інтелектуального капіталу на ТОВ «Еко Сфера» здійснюється в межах загальної системи бухгалтерського обліку. Окремої підсистеми чи спеціалізованих реєстрів для відображення нематеріальних складових не існує, оскільки частина інтелектуальних активів має нефінансову природу або не відповідає критеріям визнання за національними стандартами. Так, торгові марки, технологічні напрацювання та інформаційні ресурси фіксуються переважно на позабалансових рахунках або в управлінській документації. Це означає, що частина інтелектуальних ресурсів підприємства не має формалізованої облікової оцінки, хоча відіграє важливу роль у формуванні вартості компанії.

Водночас підприємство має розвинену систему фіксації кадрових характеристик: кваліфікації персоналу, рівня професійної підготовки, результатів атестацій, компетентнісного рівня працівників. Ці показники є індикаторами людського капіталу та відображаються у внутрішніх базах даних. Система кадрових процедур, що включає навчання співробітників, корпоративну адаптацію,

професійний розвиток, виступає важливою складовою управлінського контролю інтелектуальних ресурсів.

Процеси внутрішнього контролю на ТОВ «Еко Сфера» більш чітко виражені у сфері технологічних та виробничих знань. Підприємство реалізує багаторівневий контроль виробничих процесів, що забезпечує збереження технологій та уникнення похибок у виробництві. Функції внутрішнього контролю спрямовані також на унеможливлення втрати інформації: діє система захисту даних, резервне збереження документів, обмеження доступу до внутрішніх технологічних матеріалів.

Контроль брендів та маркетингових напрацювань здійснюється в межах діяльності юридичного відділу та служби маркетингу. Підприємство систематично проводить моніторинг репутаційних ризиків, контролює використання торгових марок, аналізує реакцію споживачів на брендові продукти. Проте системність цих процедур потребує удосконалення, особливо в частині документування маркетингових активів та включення їх у комплексну оцінку інтелектуального капіталу.

Важливим аспектом є внутрішній контроль інновацій. ТОВ «Еко Сфера» використовує низку технологічних рішень для оптимізації процесів переробки, фасування, зберігання та логістики соків і напоїв. Однак частина цих інновацій не має формалізованої оцінки щодо впливу на економічні показники чи підвищення вартості інтелектуального капіталу підприємства. Це свідчить про потенціал для посилення аналітичної складової внутрішнього аудиту.

Таким чином, система обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу на ТОВ «Еко Сфера» перебуває на етапі розвитку: окремі її елементи функціонують ефективно (кадровий облік, контроль технологій), проте частина інтелектуальних активів залишається недооціненою або неструктурованою. Це створює потребу в удосконаленні методичних підходів до їх обліку, впровадженні окремих інструментів контролю та розробленні комплексної моделі управління

інтелектуальним капіталом, що забезпечить підвищення прозорості, об'єктивності та результативності управлінських рішень. Комплексна оцінка системи управління інтелектуальним капіталом потребує структурованого аналізу ключових елементів обліку та внутрішнього контролю, які забезпечують формування, збереження та відтворення нематеріальних ресурсів підприємства. У контексті діяльності ТОВ «Еко Сфера» важливо не лише визначити складові інтелектуального капіталу, але й оцінити дієвість механізмів їх облікового відображення та контрольного супроводу. Для систематизації отриманих результатів доцільно узагальнити фактичний стан, виявлені недоліки та потенційні шляхи вдосконалення в межах єдиної аналітичної моделі, наведеної у Таблиці 2.2, що відображають комплексний підхід до аналізу ефективності функціонування системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу ТОВ «Еко Сфера». У межах представленої структури виокремлено ключові елементи — нематеріальні активи, бренди, витрати на навчання персоналу, знання та інформаційні ресурси — які формують інтелектуальну основу діяльності підприємства. Для кожного елемента наведено фактичний стан, що характеризує чинну практику обліку й контролю, а також окреслено недоліки, які впливають на повноту та точність управління цим видом капіталу.

Аналіз показує, що підприємству властива достатньо розвинена система облікового супроводу матеріальних і частини нематеріальних активів, проте елементи інтелектуального капіталу не завжди відображаються як окрема економічна категорія. Найбільш проблемними виявилися аспекти систематизації знань, оцінювання компетенцій персоналу, а також контролю вартості та ризиків, пов'язаних із брендами. Водночас потенціал удосконалення є значним: підприємство може впровадити аналітичні інструменти ефективності навчання, цифрові бази знань, методика оцінки вартості брендів та стандартизовані процедури внутрішнього контролю нематеріальних ресурсів. Отже, таблиця

узагальнює напрямки модернізації, які створюють передумови для підвищення обґрунтованості управлінських рішень і зміцнення позицій підприємства на ринку.

Таблиця 2.2

Оцінка ефективності системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу ТОВ «Еко Сфера»

Елемент системи	Характеристика фактичного стану	Виявлені недоліки	Потенційні можливості удосконалення
Облік нематеріальних активів	Ведеться відповідно до національних стандартів, відображені основні НМА (торгові марки, програмне забезпечення).	Обмежена деталізація об'єктів ІК; частина елементів не визнається активами (знання, навички працівників, корпоративні практики).	Розширення класифікації НМА; застосування внутрішніх стандартів оцінки ІК.
Облік витрат на розвиток персоналу	Витрати фіксуються у складі загальновиробничих та адміністративних.	Відсутній поділ витрат за напрямками розвитку компетенцій; складно оцінити економічний ефект.	Формування окремих аналітичних рахунків; запровадження оцінки ROI навчання.
Контроль за брендами та репутацією	Маркетинговий відділ здійснює моніторинг продажів та впізнаваності брендів.	Відсутність системи контролю нематеріальних ризиків; недостатня кількісна оцінка вартості бренду.	Створення карти ризиків бренду, застосування методів Brand Equity.
Управління знаннями та компетенціями	Використовуються внутрішні інструкції, технологічні карти.	Часткова фрагментарність; знання не систематизуються як окремий ресурс.	Створення корпоративної бази знань, цифрових інструкцій, навчальних модулів.
Система внутрішнього контролю	Контроль операцій здійснюється за класичними бухгалтерськими процедурами.	Відсутня окрема підсистема контролю інтелектуального капіталу; мінімальна аналітика.	Формування внутрішніх регламентів контролю ІК; застосування КРІ і контрольних індикаторів.

Проведений у розділі аналіз організаційно-економічного стану ТОВ «Еко Сфера» та оцінка рівня розвитку його інтелектуального капіталу дали змогу сформуванню комплексного уявлення про характеристики підприємства, динаміку його

діяльності та особливості управління ключовими нематеріальними ресурсами. Отримані результати засвідчують, що підприємство демонструє стійкі позиції на ринку безалкогольних напоїв, забезпечує ефективну реалізацію виробничих, управлінських і маркетингових процесів та поступово нарощує інтелектуальні активи, які стають одним із визначальних чинників конкурентоспроможності [49].

По-перше, дослідження фінансово-економічних показників підприємства підтвердило його стабільний розвиток та зростання рентабельності. Протягом останніх років ТОВ «Еко Сфера» демонструє позитивну динаміку доходів, покращення чистого прибутку, розширення активів та підвищення рівня забезпеченості власним капіталом. Зростання обсягів виробництва та операційної діяльності супроводжується розвитком матеріальної бази, модернізацією основних засобів і посиленням кадрового потенціалу. Це створює сприятливі передумови для розбудови системи управління інтелектуальним капіталом та підвищення ефективності нематеріальних складових активів.

По-друге, аналіз структури та елементів інтелектуального капіталу засвідчив, що підприємство володіє сукупністю нематеріальних ресурсів, які охоплюють когнітивні, технологічні, організаційні та брендові активи. Особливе місце займають зареєстровані торговельні марки, технології переробки та контролю якості, накопичений досвід персоналу, ефективна система навчання і корпоративні знання. Ці складові формують основу інтелектуального потенціалу підприємства та визначають його конкурентну перевагу у динамічних ринкових умовах.

По-третє, порівняння діяльності підприємства з загальними тенденціями вітчизняної безалкогольної галузі показало, що ТОВ «Еко Сфера» функціонує в умовах високої конкуренції, активного технологічного оновлення та підсилення ролі брендів. У сучасних ринкових реаліях брендова ідентичність, емоційна цінність продукції, інноваційність рецептур та технологічних процесів стають ключовими активами. Підприємство успішно відповідає на ці виклики завдяки

розвитку продуктових лінійок, використанню систем контролю якості та реалізації стратегій взаємодії зі споживачами.

По-четверте, оцінка системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу показала, що на підприємстві існують окремі елементи, які забезпечують фіксацію, узагальнення та моніторинг нематеріальних ресурсів, однак їхня інтегрованість та методична узгодженість потребують вдосконалення. Зокрема, потребують подальшого розвитку: формування підходів до оцінювання брендів, облік технологічних рішень, систематизація внутрішніх інноваційних процесів та створення механізмів контролю за ефективністю використання інтелектуальних активів. Важливо також забезпечити формалізацію облікових процедур для людського капіталу, корпоративних знань, програмних продуктів та інформаційних технологій.

По-п'яте, результати аналізу виявили низку ризиків, що впливають на управління інтелектуальним капіталом: зростання конкуренції у галузі, нестабільність ринкового середовища, розширення вимог до екологічності та інноваційності продукції, зростання собівартості сировини. Проте наявність сильних брендів, усталених каналів збуту, сучасних технологій та професійного кадрового складу дозволяють підприємству мінімізувати вплив цих чинників та забезпечувати довгостроковий розвиток.

Таким чином, організаційно-економічна характеристика ТОВ «Еко Сфера» та проведена оцінка стану управління інтелектуальним капіталом засвідчили достатній рівень зрілості обліково-аналітичних та управлінських процесів, проте також виявили напрямки, які потребують подальшого вдосконалення. Трансформація системи управління інтелектуальними ресурсами, удосконалення методик їх обліку та внутрішнього контролю, підвищення ролі інформаційних технологій та систематизація корпоративних знань стануть ключовими орієнтирами у формуванні стратегічних підходів, що будуть розглянуті у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА ТОВ «ЕКО СФЕРА»

Удосконалення системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу є одним із ключових чинників підвищення корпоративної вартості ТОВ «Еко Сфера», оскільки саме нематеріальні ресурси — бренди, технології, компетентні працівники, комунікаційні системи та репутаційні активи — забезпечують стійкі конкурентні переваги підприємства на ринку. В умовах активного розвитку безалкогольної галузі України, динамічних змін споживчих переваг, посилення конкуренції та цифровізації бізнес-процесів особливого значення набувають сучасні інструменти управління інтелектуальними ресурсами. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність удосконалення методів їх оцінювання, документального відображення, систематизації та контролю.

Організаційно-економічні особливості діяльності ТОВ «Еко Сфера» показали, що підприємство володіє розвиненою системою виробництва, маркетингу та логістики, проте облік інтелектуального капіталу поки що не є формалізованим елементом його управлінської політики. Внутрішній контроль здебільшого зорієнтований на матеріальні активи, фінансові ресурси та виробничі процеси, тоді як нематеріальні активи використовуються переважно у контексті операційної діяльності, без повного охоплення механізмами ризик-орієнтованого контролю. Це створює потенційні прогалини у корпоративному управлінні й обмежує можливості системного розвитку брендів, технологій, компетенцій персоналу та інноваційного потенціалу [32].

Удосконалення організаційних, облікових і контрольних процедур щодо інтелектуального капіталу на ТОВ «Еко Сфера» повинно базуватися на принципах прозорості, формалізації, своєчасності та інтегрованості до загальної системи корпоративного менеджменту. Впровадження обліку інтелектуального капіталу дасть можливість підприємству чітко ідентифікувати всі види нематеріальних

ресурсів, оцінити їхню вартість, визначити рівень впливу на фінансові результати та використовувати ці дані як основу для розробки стратегічних рішень. Водночас удосконалена система внутрішнього контролю сприятиме мінімізації ризиків втрати критично важливих знань, витоку інформації, зниження репутаційного потенціалу або недоефективного використання інтелектуальних ресурсів.

Таким чином, розроблення ефективних напрямів удосконалення обліку та контролю інтелектуального капіталу на підприємстві є актуальним завданням, спрямованим на забезпечення стабільного розвитку ТОВ «Еко Сфера», посилення його ринкових позицій, підвищення інноваційної активності, прозорості управління та підготовки підприємства до подальших трансформацій у межах сучасного економічного середовища.

Для забезпечення зростання інтелектуального капіталу підприємства та підвищення ефективності управлінських рішень важливо порівняти існуючу модель організаційного забезпечення та запропоновані напрями її оптимізації. Таблиця 3.1 узагальнює ключові проблеми та потенційні шляхи їхнього вирішення, що створює основу для формування модернізованої системи управління інтелектуальним капіталом. Такий підхід дає змогу не лише структурувати зміни, але й оцінити їхній прогнозований вплив на стратегічний розвиток підприємства.

У таблиці 3.1 подано комплексне порівняння поточного стану організаційних механізмів управління інтелектуальним капіталом ТОВ «Еко Сфера» та рекомендованих напрямів їхнього вдосконалення. Аналіз демонструє, що більшість управлінських рішень щодо інтелектуальних ресурсів сьогодні приймаються фрагментарно, що знижує можливості підприємства в умовах інноваційної конкуренції. Запропоновані зміни спрямовані на систематизацію відповідальності, розширення інструментів обліку, удосконалення контрольних процедур і модернізацію підходів до розвитку персоналу. Очікуваним результатом таких удосконалень є посилення стратегічної гнучкості компанії, зростання її нематеріальної вартості та формування більш стійких конкурентних переваг.

Таблиця 3.1

Порівняльна оцінка існуючої та запропонованої організаційної структури управління інтелектуальним капіталом ТОВ «Еко Сфера»

Критерій оцінки	Існуючий стан	Запропоноване удосконалення	Очікуваний ефект
Розподіл управлінських функцій	Функції пов'язані з інтелектуальним капіталом розподілені між кількома підрозділами без єдиного центру відповідальності	Формування окремої підсистеми управління інтелектуальним капіталом або введення посади менеджера з ІК	Зростання узгодженості рішень, підвищення якості стратегічного планування
Система обліку нематеріальних активів	Облік ведеться відповідно до НП(С)БО, проте не охоплює прихований інтелектуальний капітал	Інтеграція елементів внутрішньої оцінки: брендів, компетенцій, технологій, організаційних практик	Повніша інформаційна база для ухвалення управлінських рішень
Процедури внутрішнього контролю	Контроль орієнтовано переважно на фінансові та виробничі показники	Розширення контрольних процедур на нематеріальні ресурси (навички персоналу, якість інновацій, управлінські технології)	Зниження ризиків втрати інтелектуального капіталу та підвищення його відтворення
Розвиток персоналу	Основний акцент на виробничій підготовці	Комплексні програми розвитку компетенцій, формування творчих та інноваційних навичок	Розширення людського інтелектуального капіталу

У процесі удосконалення системи обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу важливо не лише визначити проблемні зони, а й сформувану структуровану модель, яка дозволяє інтегрувати облікові, аналітичні та контрольні інструменти в єдину систему управління. Враховуючи специфіку діяльності ТОВ «Еко Сфера», особливості його брендів, компетенцій персоналу та технологічних рішень, доцільним є побудова комплексної моделі, що поєднує

організаційний, інформаційний, обліковий та контрольний компоненти (Таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Модель удосконаленого організаційного забезпечення управління інтелектуальним капіталом ТОВ «Еко Сфера»

Елемент моделі	Зміст	Механізм реалізації	Очікувані результати
Інтелектуальний аудит	Систематичне оцінювання людського, структурного та ринкового капіталу	Запровадження регулярної діагностики компетенцій, технологій, брендів	Виявлення слабких і сильних сторін інтелектуальних ресурсів
Інтегрована система обліку ІК	Розширення інформаційної бази для управління інтелектуальними ресурсами	Окремі реєстри: брендів, компетенцій, технологій, інновацій	Підвищення точності управлінських рішень
Підсистема внутрішнього контролю ІК	Контроль за збереженням, відтворенням та ефективністю використання інтелектуальних активів	Встановлення індикаторів ризику, контрольних точок, моніторинг знань	Зменшення втрат інтелектуального капіталу та підвищення його якості
Управління персоналом нового типу	Формування кадрової стратегії на розвиток творчих компетенцій	Освітні програми, наставництво, мотиваційні пакети	Зростання людського інтелектуального капіталу
Інноваційно-технологічний розвиток	Оновлення технологій, цифровізація процесів, автоматизація	Впровадження сучасних виробничих технологій і ERP-рішень	Розширення структурного інтелектуального капіталу
Управління брендами	Системне формування ринкової вартості брендів	Моніторинг цінності, репутаційний менеджмент, стратегічний брендинг	Зміцнення ринкової позиції та підвищення капіталізації підприємства

Така модель дозволяє систематизувати зв'язки між елементами інтелектуального капіталу та механізмами їх вимірювання, відображення у звітності та моніторингу. Окрім цього, вона окреслює послідовність управлінських дій, що сприяють зростанню цінності інтелектуальних ресурсів і забезпечують їхній внесок у загальну ефективність діяльності підприємства. Представлена у таблиці

модель є основою для подальшої оптимізації управлінських процесів, а також формування інтегрованої системи контролю, яка відповідає сучасним вимогам цифрової економіки та стратегічним орієнтирам підприємства.

Розроблена модель удосконаленого організаційного забезпечення обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу ТОВ «Еко Сфера» ґрунтується на системному поєднанні управлінських, інформаційних, аналітичних та контрольних компонентів, що забезпечують цілісне функціонування механізму управління нематеріальними активами підприємства. Основна ідея моделі полягає у створенні структурованого середовища, у межах якого інтелектуальний капітал розглядається не лише як сукупність знань, компетентностей, брендів та технологій, а як керований ресурс, що формує довгострокову вартість бізнесу. Такий підхід дозволяє не лише відображати наявний стан об'єктів обліку, а й прогнозувати їх вплив на стратегічні перспективи розвитку підприємства.

Модель передбачає виділення декількох ключових блоків. Перший — *блок формування інтелектуального капіталу*, який охоплює залучення персоналу, розбудову корпоративної культури, розробку та захист інновацій, а також масштабування брендів. Другий блок — *блок обліково-аналітичного забезпечення*, який визначає правила визнання, оцінювання та документального оформлення елементів інтелектуального капіталу з урахуванням національних стандартів бухгалтерського обліку. Третій блок — *блок внутрішнього контролю*, що включає процедури моніторингу, оцінку ризиків, аудит інформаційних потоків та формування контрольних точок у системі управління.

Наступний компонент — *блок цифрової трансформації*, адже ефективний облік інтелектуального капіталу неможливий без автоматизації даних, використання аналітичних платформ, CRM-систем, баз знань і корпоративних інформаційних ресурсів. Інтеграція цифрових інструментів забезпечує прозорість руху нематеріальних активів, оперативність їх оцінки та унеможливорює втрату важливої інформації. Останнім елементом моделі є *блок стратегічного управління*,

у межах якого інтелектуальний капітал перетворюється на ключову конкурентну перевагу та основу для прийняття управлінських рішень. Його роль полягає у визначенні пріоритетів інноваційного розвитку, управління брендами, адаптації кадрової політики до вимог ринку та забезпеченні збалансованої взаємодії всіх елементів системи.

Запропонована модель є універсальною та адаптивною: вона може масштабуватися в залежності від стратегічних завдань підприємства, рівня автоматизації, ринкових умов та темпів інноваційної діяльності. Водночас вона зберігає структуру, необхідну для формування ефективного управлінського контуру, в якому облік, контроль і стратегічне планування функціонують як єдиний механізм. Упровадження такої моделі забезпечить не лише підвищення прозорості обліку, а й формування нового рівня економічної безпеки, інноваційної спроможності та фінансової стійкості ТОВ «Еко Сфера».

Підсумовуючи результати розділу, можна зазначити, що удосконалення обліку та внутрішнього контролю інтелектуального капіталу є одним із ключових чинників підвищення загальної ефективності управління ТОВ «Еко Сфера». Запропоновані концептуальні підходи та розроблена модель дозволяють сформувати системний, інтегрований механізм управління нематеріальними ресурсами, орієнтований на довгостроковий розвиток і зростання конкурентоспроможності підприємства. Синергія облікових, контрольних і стратегічних інструментів створює підґрунтя для формування нового рівня управлінської культури, де інтелектуальний капітал розглядається як головний актив, що забезпечує стійкість бізнесу та його інноваційний потенціал. Це визначає важливість подальшого вдосконалення процесів, спрямованих на підвищення прозорості, технологічності та результативності системи управління підприємством.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що облік та внутрішній контроль інтелектуального капіталу відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності сучасного підприємства та його стратегічної стійкості. Комплексний аналіз теоретичних засад, організаційно-економічних характеристик ТОВ «Еко Сфера» та практики управління інтелектуальними ресурсами дав змогу виявити як наявний потенціал, так і проблемні аспекти, що стримують розвиток. Проведена робота дозволила систематизувати підходи до оцінювання інтелектуального капіталу, визначити ефективність діючих механізмів обліку й контролю, а також обґрунтувати напрями їх удосконалення. Саме на основі цих результатів сформульовано висновки та пропозиції, спрямовані на підвищення результативності управління інтелектуальним капіталом і посилення економічної ефективності підприємства., а саме:

1. Дослідження підтвердило, що інтелектуальний капітал є стратегічним ресурсом, який визначає конкурентоспроможність підприємства значно більше, ніж традиційні матеріальні активи. У його структурі домінують знання, компетентності персоналу, технології, корпоративні стандарти, бренди та організаційні інновації. Саме ці нематеріальні елементи формують довгострокові конкурентні переваги.

2. У теоретичній площині доведено, що підходи до трактування інтелектуального капіталу охоплюють економічний, управлінський, ресурсний та інноваційний аспекти. Різні наукові школи наголошують або на ролі людського капіталу, або на важливості структурних і реляційних елементів, однак сучасна парадигма визнає необхідність комплексного поєднання цих складових у єдиній системі.

3. Проаналізовані методи класифікації дали змогу встановити, що найбільш оптимальною для підприємства є структура, що складається з людського, структурного та клієнтського капіталу. Така модель дозволяє враховувати як

внутрішні знання, так і зовнішні зв'язки, а також забезпечувати інтеграцію інновацій у виробничі процеси.

4. У роботі показано, що традиційні механізми бухгалтерського обліку недостатньо повно відображають інтелектуальний капітал, оскільки більшість його елементів не відповідають критеріям визнання активів. Це зумовлює необхідність удосконалення облікових підходів та впровадження розширеної звітності, що включає показники нематеріальних ресурсів.

5. Здійснено організаційно-економічний аналіз діяльності ТОВ «Еко Сфера», який засвідчив, що підприємство є одним із провідних виробників безалкогольної продукції в Україні. Стабільне зростання доходу та прибутку упродовж останніх років підтверджує ефективність управління ресурсами та інноваційний підхід до розвитку.

6. Встановлено, що інтелектуальний капітал відіграє ключову роль у розвитку ТОВ «Еко Сфера», оскільки формує цінності бренду, забезпечує впізнаваність продукції, підвищує ефективність технологічних процесів та сприяє зростанню лояльності споживачів.

7. Проаналізовано стан кадрового забезпечення підприємства, який показав, що людський капітал компанії має високу кваліфікаційну структуру, системно підвищує компетенції та є основою для розвитку інноваційних виробничих процесів.

8. Систематизація структурних елементів довела, що структурний капітал «Еко Сфери» сформований на сучасних технологіях, включає автоматизовані лінії, стандартизовані процедури контролю якості, інноваційні рецептури та корпоративні правила управління.

9. Аналіз реляційного капіталу показав, що бренди підприємства є важливим інтелектуальним активом, який забезпечує ринкову впізнаваність, сприяє розширенню каналів збуту та формує додану вартість продукції.

10. Проведена оцінка системи обліку виявила низку обмежень, серед яких — неповне відображення інтелектуальних ресурсів, відсутність уніфікованих критеріїв оцінювання та проблеми з класифікацією нематеріальних об'єктів. Це знижує інформативність управлінської звітності.

11. Аналіз внутрішнього контролю засвідчив, що чинна система контролю інтелектуального капіталу є фрагментарною, переважно орієнтованою на матеріальні активи. Підприємству необхідно розширити контрольні процедури, включивши моніторинг знань, інновацій, компетенцій та взаємодії із зовнішніми партнерами.

12. У роботі запропоновано модель удосконаленого організаційного забезпечення, яка передбачає: формування реєстру інтелектуальних активів, запровадження внутрішніх стандартів обліку нематеріальних ресурсів, автоматизацію процедур контролю та інтеграцію нематеріальних показників у систему управління.

13. Запропоновані напрями удосконалення підкреслюють необхідність створення системи управління інтелектуальним капіталом, яка забезпечуватиме оцінювання компетенцій персоналу, моніторинг ринкової цінності брендів, впровадження інноваційних продуктів та розвиток партнерських мереж.

14. Підсумкова оцінка показала, що реалізація запропонованої моделі дозволить підприємству зміцнити конкурентні позиції, підвищити рівень інноваційності, сформувати прозору систему обліку нематеріальних активів і забезпечити зростання економічних результатів.

15. Загалом результати дослідження підтверджують, що ефективне управління інтелектуальним капіталом та сучасна система внутрішнього контролю є необхідною умовою довгострокового розвитку ТОВ «Еко Сфера», забезпечуючи баланс між інноваціями, кадровим потенціалом, брендовою стратегією та економічною стабільністю підприємства.

16. Аналіз організаційного, облікового та контрольного середовища ТОВ «Еко Сфера» свідчить про необхідність глибшої інтеграції між виробничими, маркетинговими, фінансовими та аналітичними підрозділами. Розмежування функцій за сучасною моделлю управління інтелектуальним капіталом має базуватися не лише на вертикальному підпорядкуванні, а й на горизонтальних комунікаційних зв'язках, що забезпечують оперативність рішень. Налагодження єдиної платформи для обміну знаннями, результатами контролю та аналітичними звітами дозволить підвищити швидкість реагування на зміни ринку та підвищити рівень стратегічної узгодженості управлінських рішень.

17. Успішність удосконаленої системи обліку та внутрішнього контролю значною мірою залежить від підготовки персоналу, його мотивації та вміння використовувати інтелектуальні ресурси підприємства. Формування сучасної корпоративної культури, орієнтованої на інновації, гнучкість, безперервне навчання та обмін знаннями, сприятиме підвищенню результативності управління інтелектуальним капіталом. Створення внутрішніх освітніх програм, платформ професійного розвитку та системи наставництва дозволить зміцнити кадровий потенціал і підвищити адаптивність управлінських процесів до умов висококонкурентного ринку безалкогольної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Л. Інтелектуальний капітал: теорія та практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 304 с.
2. Антонюк Л. Інтелектуальний капітал підприємства: теорія та практика управління : монографія. Київ : КНЕУ, 2019. 312 с.
3. Амоша О. І., Ляшенко В. І. Інноваційний розвиток економіки: теоретико-методологічні засади. Київ : ІЕП НАН України, 2018. 356 с.
4. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник. 4-те вид. Київ : Знання, 2020. 431 с.
5. Бондар М. І. Бухгалтерський облік нематеріальних активів: сучасний стан і напрями вдосконалення. Облік і фінанси. 2021. № 3. С. 21–29.
6. Бондарчук Н. В. Внутрішній контроль як елемент системи управління підприємством. Економічний аналіз. 2020. Т. 30, № 2. С. 112–118.
7. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : монографія. Київ : КНЕУ, 2001. 254 с.
8. Геєць В. М. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2006. 432 с.
9. Головай Н.М., Сисоева І.М. Місце бухгалтерського обліку в управлінні діяльністю підприємства. Інфраструктура ринку, 2021, випуск 53, 167-171. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/53_2021/30.pdf
10. Грішнова О. А. Людський та інтелектуальний капітал в умовах економіки знань. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 2. С. 3–17.
11. Гріщенко І., Сисоева І., Циганчук В. Методи підвищення конкурентоспроможності торговельних підприємств на основі кластерного підходу. Економіка та суспільство, (64). 2024. Вилучено з: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-135>.
12. Дерій В. А. Внутрішній контроль у системі управління підприємством. Облік і фінанси. 2020. № 4. С. 36–44.

13. Дікань Л. В. Внутрішній контроль і аудит : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 256 с.
14. Жук В. М. Бухгалтерський облік в системі управління підприємством. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2018. 412 с.
15. Ілляшенко С. М. Інноваційний розвиток підприємств: теорія, методологія, практика. Суми : Університетська книга, 2019. 398 с.
16. Калюга Є. В. Система внутрішнього контролю: організаційний аспект. Фінанси України. 2020. № 6. С. 78–90.
17. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія управління. Маріуполь : ПДТУ, 2019. 260 с.
18. Куцик П. О., Костюк Н. П. Облік нематеріальних активів : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 214 с.
19. Легенчук С. Ф. Теорія і практика обліку нематеріальних активів. Житомир : ЖДТУ, 2018. 340 с.
20. Мельник Л. Г. Економіка розвитку : підручник. Суми : Університетська книга, 2020. 616 с.
21. Мних Є. В. Внутрішній аудит і контроль : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 240 с.
22. Пантелєєв В. П. Бухгалтерський облік у системі управління підприємством. Київ : КНЕУ, 2018. 512 с.
23. Пилипенко А. А. Управління знаннями в економіці підприємства. Харків : ХНЕУ, 2019. 288 с.
24. Пилипенко О. І. Облік і контроль нематеріальних активів. Облік і аудит. 2021. № 5. С. 34–41.
25. Полозова Т. В. Інтелектуальний капітал: оцінка та управління. Економіка і прогнозування. 2020. № 4. С. 96–110.
26. Савчук В. К. Управління вартістю підприємства. Київ : КНЕУ, 2019. 384 с.

27. Семенюк В. О. Облік нематеріальних активів у системі фінансової звітності. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 124–131.
28. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством. Київ : КНЕУ, 2018. 526 с.
29. Чухно А. А. Інтелектуальна економіка: сутність і перспективи. Київ : КНЕУ, 2019. 302 с.
30. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика, перспективи : монографія. Київ : Либідь, 2003. 512 с.
31. Яременко О. Л. Управління знаннями як фактор розвитку підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 11. С. 54–59.
32. П(С)БО 8 «Нематеріальні активи». Затв. наказом МФУ № 242 від 18.10.1999 (зі змінами).
33. Національна стратегія розвитку інноваційної діяльності до 2030 року. Київ, 2021. 64 с.
34. Гончарук А. Г. Управління нематеріальними активами підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 39. С. 92–97.
35. Коваленко О. В. Облік інтелектуального капіталу в умовах цифровізації. *Облік і фінанси*. 2022. № 1. С. 18–25.
36. Левченко Н. М. Внутрішній контроль інтелектуальних ресурсів. *Фінансово-кредитна діяльність*. 2021. № 3. С. 144–151.
37. Романів Є. М. Інтелектуальний капітал у забезпеченні конкурентоспроможності. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 88–96.
38. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський облік нематеріальних активів: проблеми оцінки. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 5. С. 67–76.
39. Шевчук В. О. Система внутрішнього контролю підприємства. Київ : КНЕУ, 2018. 290 с.
40. Bontis N. Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models. *Management Decision*. 2018. Vol. 56, No. 8. P. 1731–1748.

41. Dumay J. A critical reflection on the future of intellectual capital. *Journal of Intellectual Capital*. 2019. Vol. 20, No. 2. P. 197–208.
42. Guthrie J., Ricceri F., Dumay J. Reflections and projections: A decade of intellectual capital accounting research. *British Accounting Review*. 2018. Vol. 50, No. 1. P. 2–17.
43. Marr B., Schiuma G. Measuring and managing intellectual capital and knowledge assets. *Management Decision*. 2019. Vol. 57, No. 8. P. 1855–1866.
44. Mouritsen J., Larsen H. Intellectual capital and the accounting challenge. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2018. Vol. 31, No. 6. P. 1606–1628.
45. Petty R., Guthrie J. Intellectual capital literature review: Measurement, reporting and management. *Journal of Intellectual Capital*. 2020. Vol. 21, No. 2. P. 203–238.
46. Teece D. Business models and dynamic capabilities. *Long Range Planning*. 2018. Vol. 51, No. 1. P. 40–49.
47. Lev B., Gu F. The end of accounting and the path forward for investors and managers. *Journal of Applied Corporate Finance*. 2019. Vol. 31, No. 1. P. 8–22.
48. Bratianu C. Exploring knowledge entropy in organizations. *Management Decision*. 2019. Vol. 57, No. 9. P. 2259–2276.
49. Nonaka I., Kodama M., Hirose A., Kohlbacher F. Dynamic fractal organizations for promoting knowledge-based transformation. *European Management Journal*. 2019. Vol. 37, No. 1. P. 1–13.
50. Pulic A. Value creation efficiency analysis of Croatian banks. *International Journal of Management Studies*. 2018. Vol. 25, No. 2. P. 1–20.
51. Dumay J., Rooney J., Marini L. An intellectual capital-based differentiation theory. *Journal of Intellectual Capital*. 2020. Vol. 21, No. 2. P. 169–186.
52. Andriessen D. Making sense of intellectual capital. *Journal of Intellectual Capital*. 2018. Vol. 19, No. 2. P. 317–339.

53. Chen J., Zhu Z., Xie H. Measuring intellectual capital: A new model and empirical study. *Journal of Intellectual Capital*. 2019. Vol. 20, No. 4. P. 472–491.
54. Edvinsson L., Malone M. S. Intellectual capital: realizing your company's true value by finding its hidden brainpower. New York : HarperBusiness, 1997. 240 p.
55. Brooking A. Intellectual capital: core asset for the third millennium enterprise. London : Thomson Business Press, 1996. 224 p.
56. Grant R. M. Toward a knowledge-based theory of the firm. *Strategic Management Journal*. 2019. Vol. 40, No. 2. P. 257–272.
57. OECD. Measuring innovation in firms: Accounting for intellectual assets. *OECD Science, Technology and Industry Review*. 2019. No. 1. P. 45–67.
58. Dumay J., Garanina T. Intellectual capital research: A critical examination. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2021. Vol. 34, No. 4. P. 781–809.
59. Mouritsen J. Intellectual capital and strategy. *Accounting, Organizations and Society*. 2018. Vol. 69. P. 1–10.
60. Bratianu C., Bejinaru R. Knowledge dynamics: A thermodynamics approach. *Systems Research and Behavioral Science*. 2020. Vol. 37, No. 2. P. 203–215.
61. Bontis N. Managing organizational knowledge by diagnosing intellectual capital: framing and advancing the state of the field. *International Journal of Technology Management*. 1999. Vol. 18, No. 5–8. P. 433–462.
62. Kianto A., Sáenz J., Aramburu N. Knowledge-based human resource management practices. *Journal of Knowledge Management*. 2019. Vol. 23, No. 4. P. 737–755.
63. Asiaei K., Jusoh R. Intellectual capital and firm performance. *Journal of Intellectual Capital*. 2020. Vol. 21, No. 3. P. 365–392.
64. Xu J., Wang B. Intellectual capital performance of the textile industry. *Journal of Intellectual Capital*. 2018. Vol. 19, No. 2. P. 364–385.
65. Mention A.-L., Bontis N. Intellectual capital and performance within the banking sector. *Journal of Intellectual Capital*. 2020. Vol. 21, No. 4. P. 583–610.

66. Ousama A., Fatima A., Hafeez M. Intellectual capital and firm performance. *Journal of Accounting in Emerging Economies*. 2020. Vol. 10, No. 4. P. 567–590.
67. Stewart T. A. Intellectual capital: the new wealth of organizations. New York : Doubleday / Currency, 1997. 278 p.
68. Sveiby K. E. The new organizational wealth: managing and measuring knowledge-based assets. San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, 1997. 275 p.
69. Sysoieva, I., Pohrishchuk, B., Pukas, A., Tsikhanovska, O., Vatslavskiy, O., Sydorovych, O. Information Management Technology as a Tool for Making Effective Management Decisions // 2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). – 2023. – P. 191-195. <https://ieeexplore.ieee.org/document/10275328>
70. Sysoieva I. Motivation of management staff as a guarantee of business success. *Revista română de statistică. Romania*. 2020. No 11. P. 85–91. URL: <https://www.revistadestatistica.ro/supliment/2020/12/revista-romana-de-statistica-supliment-nr-11-2020>
71. Tiwari R., Vidyarthi H. Intellectual capital and firm value. *International Journal of Learning and Intellectual Capital*. 2019. Vol. 16, No. 2. P. 134–156.

ДОДАТКИ

